శ్రీగణేశాయ నమః॥ విదుషాం స్వీయగ్రంథనిష్ఠ ఉపాదానతాత్పర్యవిషయతాయై ప్రవృత్తయే। తత్త్విష్టరూ
పఫలసాధనత్వం స్వకృతిసాధ్యత్వంచ స్వీయగ్రంథే తాత్పర్యం జ్ఞాపయతి। తర్కమిత్యాదినా। జగదీశేనేతి తృతీయాం
భ్నోంగభిధేయత్వం క్రియతే ఇత్యత్ర కృధాత్వర్థః కృతిః తదుత్తరకర్మప్రత్యయస్య సాధ్యత్వం విషయత్వమర్థః।
తస్య చ శబ్దశక్తిప్రకాశికాయామన్వయః। శబ్దశ్చ శక్తిశ్చ శబ్దశక్తీ తయోః ప్రకాశికా శబ్దశక్తిప్రకాశికా వా ప్రా
పశబ్దస్య నిరూపణం తు సంధర్భత్వేన శబ్దాంతరమపేక్ష్యైవ ఇత్యాదిభిః కర్తవ్యం। శక్తేర్నిరూపణం తు। శంకేతో
ద్వివిధః ప్రోక్త ఇత్యాదిభిః కర్తవ్యం। తథాచ జనదేశ వృత్తి కృతిసాధ్యతాభావ శబ్దశక్తిబోధికా వా। శక్తిర్భూంల
భ్యతే। ఏతద్జ్ఞానం చ తాదృశవాక్యఘటితస్య శిష్టానాం గ్రంథకారీయకృతిసాధ్యత్వసంశయస్య తాదృశగ్రంథప్ర
వృత్తివిరోధినో నిరాసార్థముపయుజ్యతే। విదుషాం తూపకారికేత్యనేన తు ఇష్టరూపప్రయోజనసత్త్వం వాస్యాప
గ్రంథే ప్రతిపాదితం। తద్జ్ఞానం చ గ్రంథవిషయకప్రవృత్తిం ప్రతి తాదృశగ్రంథఘటితఇష్టసాధనతాజ్ఞానస్య హేతు
తయా ఉపయుక్తం। అత్ర తూపపదేనానురాగః విదుషామితి షష్ఠ్యంతార్థస్య విద్వద్వృత్తిత్వస్య అన్వయః। జైత్రస్య

ధాః సభార్యా ఇతివన్నిత్యసాపేక్షత్వాత్సమాసః। జగదీశసకలంభూతేన తర్కతంత్రం చ విదుషేతి। తర్కరూపం యచ్ఛాస్త్రం
తస్యార్థే తర్కపదస్య లక్షణా। ఏవం తంత్రమిత్యస్య వ్యాకరణాదిశాస్త్రస్యార్థే తంత్రపదస్య లక్షణా। తర్కతంత్రపదయోరుత్త
రద్వితీయావిభక్తేర్విషయిత్వమర్థః। విదధాతేర్జ్ఞానమర్థః। తదుత్తరస్థానీయ శతృప్రత్యయస్యాశ్ర
యత్వం వాచ్యార్థః। తథా చ తర్కశాస్త్రప్రతిపాద్యవ్యాకరణాదిశాస్త్రప్రతిపాద్యయోః అర్థయోర్విషయకజ్ఞానవ
త ఇత్యర్థః। ఏతేన శబ్దశక్తిబోధకవాక్యత్వం తత్ప్రతిసాధ్యత్వమస్తీతి సూచితం। ఆకాంక్షాదివిశిష్టపదయోః శక్తిస్వ
రూపదేవతాయాః నిరూపణాంశే తత్ర ఆకాంక్షాదిరహితదేవతా తత్తస్య ప్రత్యక్షవత్త్వవిశిష్టపదేనైవ విఘ్నధ్వం-
సం భవతీత్యావేదయతి। గ్రంథారంభ ఇతి। గ్రంథానుకూలాం కృతిః। విఘ్నవిఘాతస్య ధ్వంసస్వరూపః। స త
ప్యం తాదృశస్య చ తదుద్దేశ్యకత్వం చ సముచితామితి ద్వితీయాయాః అర్థస్య చ స్వరతిస్మృత్యర్థేన సంకమన్వయః। తథా
చ గ్రంథానుకూలాం కృతిం కాలీనాయాం విఘ్నం సత్యయోగ్యకాసముచిత ఇష్టదేవతావిషయినియాః తత్తాస్తుతి
స్తేష్టా గ్రంథకార ఇత్యస్య యబోధః। విఘ్నవిఘాతాయేతి। భావవాచిఘఞప్రత్యయాంతవిఘాతశబ్దాద్విఘ్నవి

రహం తస్యేత వాని త్వద్ధ్విషాం కాయాప్రజతీతి వత్ । తుమ ధీన్మ్యిభావ వాచిన ఇతి సూత్రేణాస్మే రతిస్మై త్వత్తస్మై
నశబ్దేన యోగే దహం త్రిస్మత్రిపురం హర ఇతి వత్ । అతీతే కాలే వర్తమానే స్మైనా తీతే ఇతి సూత్రేణ । ఆకాంక్షా
చ యత్పద వ్యుత్పత్తి కేన ప్రయుక్తం యత్పదే శాబ్దబోధానుపధాయకత్వం । అవ్యవహితోత్తరత్వ సంబంధేన అవ్య
వహిత పూర్వత్వ సంబంధేన వా తత్పదే తత్పదవత్త్వం । యథా ఘట మిత్యుక్తే కర్మత్వం ఘట ఇయ మితి శాబ్దబోధో
జాయతే తత్రాప్యమ్పద ప్రయుక్త శాబ్దబోధోపధాయకతాభావో నాస్తి కింతు ఘటః కర్మత్వం నిరాకాంక్ష
ఘట పదే అమ్పద వ్యుత్పత్తి కేన ప్రయుక్త కర్మ ధర్మికా ధేయతా సంబంధేన ఘట ప్రకారక శాబ్దబోధోపధాయ
కతాభావః ఇతి అమ్పదే అవ్యవహితోత్తరత్వ సంబంధేన ఘటపదవత్త్వ అవ్యవహితం పూర్వత్వ సంబంధేన
అమ్పదవత్త్వా ఆకాంక్షా ఇతి శాస్త్రకారీయాం కాంక్షా పదసంకేతితత్త్వం పదే వర్తతే । కేంహ్యాదిత ఆకాంక్షా శ
బ్దబోధ్యత్వం లిప్సాయాం పి వర్తతే । ఏవం చ ఇత్థస్య కాంక్షా పదార్థవత్త్వర్థః । తాదృశ పదార్థత్వం చ ని
రుక్త్యోభయసాధారణం । ఏవమాసత్తిత్వం ఏక పదార్థనిష్ఠ పర పదార్థావ్యవహితోత్తరత్వం తస్మైపవర్

తోఽవహ్నిమానితి వాక్యఘటకపర్వతపదవహ్నిమత్పదయోః ఏవ నతు గిరిర్భుక్తవహ్నిమాన్ దేవదత్తేనేతి వా
క్యఘటకగిరిపదాగ్నిమత్పదయోః ఏవమాసన్నశబ్దేన నికటవర్త్యపి బోధ్యతే। తథాచాత్రాసన్నత్వం ఆసత్తి
పదార్థత్వం తచ్చ నిరుక్తోభయసాధారణం। యోగ్యత్వం చాబాధితార్థకత్వం నతు ఏకపదార్థే అపరపదా
ర్థవత్త్వం ఇతి స్వార్థనిష్ఠతయా శబ్దే తదసంభవాత్। ఏవం చ పయసా సించతీత్యత్ర పయఃకరణత్వస్య సే
సత్త్వాత్తాదృశవాక్యస్యాబాధితార్థకత్వరూపం యోగ్యత్వం। నతు వహ్నినా సించతీతి వాక్యస్య ఇతి ఘటసే
కే వహ్నికరణకత్వస్య బాధితత్వాత్ ఏవం యోగ్యతాశబ్దేన కించిత్కాలస్య స్వరూపం తు యోగ్యత్వరూపం కార
ణత్వమపి బోధ్యతే। తథాచ యోగ్యతా పదార్థత్వమపి నిరుక్తోభయసాధారణం। ఏవం చ వాచ్యాప్యా దేవ
తాయా యోగ్యతాపదార్థస్తత్ప్రత్యక్షత్వాదితరదేవతాయాస్తాదృశపదార్థాభావాత్। దేవతాంతరాపేక్షయా
సరస్వత్యా ఉత్కర్షవత్త్వం వృ॥ స్వార్థయోగ్యా ఇత్యత్ర స్వపదం అభిలషితపరం। అభిలషితాం చ ఏక
పదార్థవిశేష్యకాపరపదార్థప్రకారకబోధవిషయ ఇచ్ఛావాన్ తస్య యోగ్యా ఇతి ప్రయోజనం తాదృశబోధః

౨ తద్భిన్నయోస్స ఇత్యర్థః। నను మణికారమతే ఆకాంక్షాప్రకారేణ శాబ్దజ్ఞానస్యైవ హేతుత్వం న తు శబ్దస్య నిరా-
కాంక్షే ఘటః కర్మత్వం ఆనయనం కృతిరితి వాక్యే ఘటమానయ ఇత్యానుపూర్వీప్రకారకభ్రమాదపి శాబ్దబో-
ధోదయాదాకాంక్షాదిమజ్జ్ఞానత్వేన హేతుతా సంభవాదితి చేన్న ఘటమానయ ఇత్యానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయతా-
సంబంధేన జ్ఞానవిశిష్టశాబ్దత్వేన ఆచార్యమతే హేతుతావత్త్వస్య నిరాకాంక్షవాక్యేపి భ్రమజ్ఞానకాలేऽస్త్యేతన్మతస్య
మణికారాసమ్మతత్వాత్। బోద్ధ్యాయదిస్వర్గానుభవవిషయీభవితురిత్యత్ర యదిపదం దాస్యతి। నను అనుభవ-
వ్యక్తేర్విశేషః ప్రత్యక్షానుమిత్యుపమితిశాబ్దభేదాః। తత్ర యది ఆచార్యమతాఙ్గీకారే ప్రాయేణ శబ్దస్యానుభవత్వ నష్ట-
త్వం తదాపి శాబ్దబోధసామగ్రీకాలే పదజన్యపదార్థోపస్థితేరావశ్యకత్వేన తత్ప్రకారకతాదృశప్రత్యక్షప్రకా-
రణీభూత తద్విషయజ్ఞానస్యావశ్యం సత్త్వాత్తత్ర తత్ప్రకారకతాదృశప్రత్యక్షం జాయతే ఇతి తత్ప్రకారకశా-
బ్దస్య తత్ప్రకారకప్రత్యక్షమధ్యేవాన్తర్భావః సంభవతీతి శాబ్దయామి నోతి ప్రతీత్యా శాబ్దత్వజాతేః సిద్ధేర-
పి తస్య ప్రత్యక్షత్వవ్యాప్యత్వస్వీకారం క్రియతే। అత్రాయమాపాదయామీతి ప్రతీతిసాక్షికాపత్తిత్వజాతేర్మా

న సత్త్వాపత్తేః। ఏవంచ శబ్దస్యాపి ప్రత్యక్షప్రమాం కరణమస్త్వేవేతి తర్హ్యాగవ సంభవ ఇతి శబ్దో న ప్రత్యక్షాతి
రిక్తప్రమాకరణం। ఆపత్తికరణవత్। అశ్రావణే పదార్థే అపరపదార్థస్యానుమితిరేవ శబ్దోత్తరం జాయ
తే ఇతి శాబ్దానుమితిభిన్నప్రమితికరణమితి। న చ శబ్దప్రత్యక్షం ప్రతి విషయవిధయా శబ్దస్య కారణంతాపద
నుమితిభిన్నప్రతీమికరణతాపభావాత్తత్రాబ్యాధిత ఇతి వాచ్యం। అనుమితిభిన్నశబ్దవిషయకప్రమితికర
ణత్వస్యాభావస్య శాబ్దే సంభవత్వాత్। తథా చ శబ్దవిషయకప్రత్యక్షం ప్రతి శబ్దస్య హేతుత్వేపి శబ్దావిషయ
కప్రత్యక్షం ప్రతి శబ్దస్య హేతుత్వేపి శబ్దావిషయకానుమితిభిన్నప్రమితికరణతాపభావస్యాబాధిత
త్వాన్న దోషః। అనుమితిభిన్నం ప్రతి తాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నకారణతాపభావస్య హేతుత్వేపి దోషనబాధః।
విషయతాసంబంధేన శబ్దప్రత్యక్షం ప్రతి తాదాత్మ్యసంబంధేనైవ హేతుత్వాదితి మతద్వయమాశ్రిత్య సాం
క్షేశ్వేరితి కారికాంతత్పరతయా వ్యాచష్టే। [illegible] శబ్దో యది భవేద్ధేతురితి శబ్దత్వాన్నస్యస్వమతే హే
తుత్వద్భదితి। ఉపనాయికే ఉపనయనేతి న్నే ఉపనయో భవ ఇత్యాపద్యోర్ధ్వే ఇకర్ణ ప్రత్యయః। వహ్ని

పృథూమవత్త్వాపరామర్శాత్త్వాం చ నమయ ప్రకారేణ వహ్నేరపి ఉపనయసంనికర్షజన్యఅనుమి
౪ తేరపి బాధగ్రంథే మణికృతాం ప్రాచీనమతమవలంబ్య సిద్ధికారాత్ ప్రాప్తత్వేక్తేతి। అత్ర తు సర్వార్థోప్యర్థః। త
థాచ తత్ప్రకారక ప్రత్యక్షం ప్రతి తద్విషయకజ్ఞానత్వేనాశజ్ఞస్య హేతుత్వం। తద్విషయకజ్ఞానం చ సాకాం
క్ష వాక్యాదివ నిరాకాంక్ష వాక్యాదపి స్ఫుటకవృత్తిభిన్న ఉపస్థితాత్మకం సంభవతీతి పూర్వం యత్ సాకాం
క్షాసతి శబ్దోనుభవహేతురిత్యుక్తం। తత్సమీచీనమితి భావః। ఏకపదార్థే అపరపదార్థస్యానుమి
తిరివ శబ్దబోధోప్యయతే। తదా అనుమానజన్య ఏవ శాబ్దబోధస్తత్రాకాంక్షాతిరిక్తస్య వ్యాప్త్యాదేరపి జ్ఞాన
స్యాపేక్షణీయత్వాత్ పూర్వం యత్ సాకాంక్షాసతి సత్యే వానుభవం తనుతే। సత్య ఏవ తత్ర శాబ్దివానుభ
వం తనుతే అనుభవం జనయతే ఇత్యర్థకేశశబ్ద ఉక్తః। స అబాధితార్థకః ఇత్యాహ। తద్భిన్నేపి చేదాను
మానికే అనుమానజన్యే ఆకాంక్షాదిమత్పదస్మారితత్వరూపవక్ష్యమాణహేతౌ జ్ఞానేన ఆకాంక్షాజ్ఞా
నస్యావశ్యం సత్త్వాత్ సాకాంక్షాదిమాత్రేణేతి। తత్రానుభవహేతురితి పూర్వేణాన్వయః। అన్వయం చైవం

ధ ఏవ నామ యస్యతి బహువ్రీహౌ శేషః। అనుభవాంతరం ప్రత్యక్షానుమితిభిన్నం దర్శయతి భిన్నేపయ
తి శిష్టమితి శేషః। తస్య మూలధాతుశక్తత్వాత్ ఇనంతదశకేనోత్కృష్టత్వం బోధ్యం। సాకాంక్ష శబ్దైరిత్య
త్ర తృతీయార్థో ఽభిన్నత్వం తస్య చ బోధైకన్వయః। తదర్థాన్వయగోచరః సాకాంక్షశబ్దార్థవిషయ
కః। ఏతేన శాబ్దబోధం ప్రతి ఆకాంక్షాదిమచ్ఛబ్దజ్ఞానత్వేన హేతుత్వం సూచితం। అత ఏవ వ్యాఖ్యా
యాం యత్రవ్యతిరేకాభ్యాం సాకాంక్షాద్యవగమో హేతురిత్యుక్తం। యత్ర త్వస్య బోధ ఇత్యర్థః। ఆకాం
క్షాదిమత్పదజ్ఞానసత్త్వే అన్వయబోధో జాయతే తదభావే నేత్యన్వయవ్యతిరేకః। తథా చ యాదృ
శబోధం ప్రతి అన్వయవ్యతిరేకాత్ కారస్తి సామానయ ఇతి ఆకాంక్షాదివిశిష్టశబ్దజ్ఞానస్య హేతుత్వం
తాదృశబోధస్తాదృశబోధోత్తరమస్త్వితి సముదితార్థః। తథా చాకాంక్షాదిజ్ఞానజన్యతావచ్ఛేదక
తయా శాబ్దత్వజాతిసిద్ధిః। ఇదమ ఉపలక్షణం శాబ్దయామి త్వనువ్యవసాయాదపి శాబ్దత్వజా
తిసిద్ధిరితి ద్రష్టవ్యం। ఏతేన ఘటమానయేతి వాక్యాద్ఘటకర్మతాకానయనబోధో జాయతే।

శ్రీ తథా కలశమానయేతి వాక్యాదపి ఘటకర్మతాకానయన బోధోభూంత్వాయతే ఇతి ఘటకర్మతాకా
నయనవిషయకశాబ్దబోధే ఘటమానయ ఇత్యానుపూర్వీజ్ఞానత్వేన హేతుత్వే వ్యభిచారః। ఏ
తేనా ఘటమానయ ఇత్యానుపూర్వీజ్ఞానావ్యవహితోత్తరశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నం ప్రత్యేవ తాదృశజ్ఞా
నత్వేన హేతుత్వం వాచ్యం। ఏవం చ తాదృశజ్ఞానోత్తరజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతి తాదృశజ్ఞానత్వేన హేతు
త్వసంభవాత్। తాదృశజ్ఞానజన్యతావచ్ఛేదకతయా శాబ్దత్వజాతిసిద్ధిరితి ప్రత్యుక్తం। అతఏవాస్తి
తావదనుమిత్యనువ్యవసాయసాక్షికో జాతివిశేషః ఇతి పరామర్శగ్రంథే దీధితికృతాను
మితిత్వజాతిసిద్ధిరిత్యావేదితం। ఏతద్గ్రంథకృతా తు యత్రాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం పరామర్శో హే-
తురితి పరామర్శీయదీధితిగ్రంథానుసారేణ యత్రాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం సంకాంక్షోద్భవనమో హే
తురిత్యుక్తం వస్తుతస్తు సందిగ్ధప్రామాణ్యకపరామర్శాదనుమితేరవృహితాప్రామాణ్యగ్రాహకా
జ్ఞానాభావే బోధస్యానుత్పాదాత్। శాబ్దబోధం ప్రతి అప్రామాణ్యజ్ఞానాభావవిశిష్టపరాం

ష్టాదిమత్త్వనిష్ఠయత్వేనైవ కారణత్వం। తథాచ ప్రామాణ్యాభిజ్ఞానాస్తాదిపర్వతో వహ్నిమానిత్యా
కారజ్ఞానాన్న సంవర్తతే। పర్వతో వహ్నిసంబంధి వ్యాప్యవానిత్యాకారక-పరామర్శాచ్చ ప్రామాణ్యా
భిజ్ఞానాన్నాస్తాదితః వర్తతే తదుత్తరంజాయమాన పర్వతధర్మిక వహ్నిసంబంధి విధేయతాకానుమి
తేరపి పర్వతో వహ్నిమానిత్యాకారజ్ఞానోత్తరజ్ఞానత్వేన తాదృశాకారజ్ఞానకార్యతావచ్ఛే
దకాక్రాంతత్వాత్తత్ర చ ప్రామాణ్యాభిజ్ఞానాభావవిశిష్టాకారజ్ఞానరూప కారణాభావాద్వ్య
తిరేకవ్యభిచారః। తాదృశాకారజ్ఞానే ధర్మికాప్రామాణ్యాభిజ్ఞానాభావవిశిష్టతాదృశజ్ఞానోత్తరజ్ఞా
నత్వస్య కార్యతావచ్ఛేదకత్వం స్వీకృత్యవ్యభిచారవారణాపేక్షయా తాదృశజ్ఞానోత్తరజ్ఞానత్వస్య
కార్యతావచ్ఛేదకత్వం స్వీకృత్యవ్యభిచారవారణం స్వలఘుత్వాత్। ఏవం చాకారజ్ఞానకార్యతయా
పి శాబ్దత్వజాతిసిద్ధిః। అత్రాకారస్తోతి వాక్యోత్తరం పృష్టస్య పదానాం పృష్టస్య వృత్త్యా కేవలం ప్ర
త్యక్షపదార్థోపస్థితిరేవ జాయతే। న తు శాబ్దధర్మికాస్తిత్వప్రకారవిలక్షణం శాబ్దబోధః ఇత్యాక్షే

పం తాదృశవాక్యోత్తరమస్తిత్వేన శాంశజ్ఞేయం మిలిత్వానుపపన్నం యస్య తాదృశవాక్యజన్యశాబ్దబో
ధం వినా అనుపపత్తిరితి సమాధానేన నిరస్తః। న తు ఘటాభావాదీనాముపస్థితిమాత్రమిత్యాదినా। విశిష్ట
మతేః అస్తిత్వప్రకారకశాబ్దబుద్ధేః అనుభవికత్వాత్ పూర్వోక్తానుభవవిషయత్వాత్ తాదృశా
నుభవస్వరూపలాపే కారణస్తి నవేతి సందేహోత్తరం ఘట అస్తిత్వ తదభావాన్యతరనిశ్చయోఽభవత్వితి భిన్నా
సంయోగం కారస్తీతి ప్రయోగస్య ప్రామాణికత్వే తాదృశ అభావాన్న సంయోగనివృత్తిర్నస్యాత్ తస్తాదృశ
భావవిషయీభూతా విశిష్టసిద్ధిరవశ్యం స్వీకరణీయా। అన్యథా శాబ్దస్య విశిష్టబుద్ధిత్వాస్వీకారే
అనుమితేరపి వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్ పర్వత ఇతి పరామర్శజన్యవిశిష్టమతేరపి అపలాపాపత్తేః। ఇతి
ప్రాగుక్తానుభవసంయుక్తస్వరూపలాపే పర్వతే వహ్నిమనుమినోమీత్యనుభవసంయుక్తలాత్ తాదృశబు
ద్ధిప్రామాణికీ న స్యాత్। శాబ్దమతే ప్రత్యక్షభిన్నత్వం। న ప్రత్యక్షం। న చానుమా ఇతి కారికాతః ప్రాప్తం। న తు
స్మృతభిన్నత్వం అతోఽన్యానత్వమితి విశిష్టశాబ్దబోధస్య స్మృతిభిన్నత్వం సాధయతి। న చానుభవతి॥

అస్మాకం త్వత్ర శబ్దజ్ఞానజన్యవిశిష్టబోధః। సమానాకారకసంస్కారప్రభవత్వాత్ సమానాకారకసంస్కా
రజన్యత్వాత్ తథా చ తద్విశేష్యక తత్ప్రకారకస్మృతిం ప్రతి తద్విశేష్యక తత్ప్రకారకేణ హేతుత్వాత్। యదా చ అస్తిత్వ
ప్రకారకసంస్కారో నాస్తి తస్మాదస్తీతి వాక్యశ్రవణోత్తరం తద్విశేష్యకాస్తిత్వప్రకారకశాబ్దమతే తత్పురుష-
అవివాదాత్ తాదృశమతే కారణం బాధేన స్మృతిత్వాసంభవ ఇతి భావః। విశిష్టమతే ప్రత్యక్షేణ సాధనే యన్నియం
త్రితార్థకత్వస్య కారికాయాం హేతురిత్యుక్తం। తదుపపాదయతి నాపీతి। అత్రాపి పూర్వోక్తార్థకానవితి। ప
క్షే వాచకపదమనుసంధేయం। సాకాంక్షపదేన పేతి। యత్ర ఘటోऽస్తీతి సాకాంక్షపదజన్యపదార్థోపస్థితిర్వ
ర్తతే। ప్రకారాంతరేణాపి పదార్థోపస్థితిర్వర్తతే। తత్ర ఘటత్వే అస్తిత్వప్రకారకహేతుభూత ఘటత్వే
అస్తిత్వప్రకారకజ్ఞానస్యైవ ఘటత్వాది ప్రకారకప్రత్యక్షహేతుభూత ఘటత్వప్రకారకజ్ఞానస్యోపనయస
త్త్వాత్ ఘటత్వప్రకారకప్రత్యక్షస్య తదానీమాపత్తేః। ఏవం నియంత్రితార్థకత్వ ఇత్యస్య కాంక్షాదిప్రయోజ్యపదా
ర్థోపస్థితి విషయతాశాలిత్వం ఇత్యర్థః। తథా చాయం శాబ్దబోధో యది శాబ్దబోధో ప్రత్యక్షం న స్యా
త్తదా నిరుక్తాకాంక్షాదిమత్పదాప్రయోజ్యోపస్థితిప్రయుక్తవిషయతాకః స్యాత్। ఇత్యాపాదానసంభవాత్। తత్రని

రుక్తౌపాదాన్నిభావేన ప్రత్యక్షత్వరూపాపాదకాభావే సిద్ధిరితి భావః। ఏవంచ నియంత్రితాధర్మకత్వం ప్రత్యక్షైకసా
౨ ధకమేవ।(అనుమానాంశేదసంధకంప్రయమివాద్రేవత్ర్యా)తే।ననుఘటోఽస్తీతి సాకాంక్షవాక్యజన్యశాబ్దబోధస్యప్రకా
రాంతరేణోపస్థితిఃపటవిషయకత్వమిష్టమేవ।నచపటవిషయకత్వసంపాదకతాదృశశాబ్దాంతరం అస్తిత్వేనఘ
టంశాబ్దయామీతివత్పటత్వేనపటంశాబ్దయామీతి అనువ్యవసాయోపపత్తిరితివాచ్యం।పటత్వప్రకారకశా
బ్దత్వేనతాదృశశాబ్దమతేఃలౌకికవిషయతాసంబంధినానువ్యవసాయంప్రతిఆకాంక్షాదిమత్పదజన్యపటత్వప్ర
కారకశాబ్దత్వేనతాదాత్మ్యేనకారణతావత్ తాదృశశాబ్దోత్తరంపటత్వేనపటంశాబ్దయామీత్యనువ్యవసాయో
పపత్తిరితిమహాశాలవప్రస్తత్వేనదూషయతి।తత్తద్ధర్మవిషయకత్వేనేతి।యద్రూపితద్విషయకశాబ్దబోధంప్రతిఆ
కాంక్షాదిమత్పదజన్యతద్విషయకోపస్థితిత్వేనహేతుతావత్।ప్రకారాంతరేణోపస్థితస్యభానంకారణాబాధాదేవ
నసంభవతీత్యుక్తేః కార్యకారణతాకల్పనాంవినాపిప్రకారాంతరేణోపస్థితవిషయకత్వేనశాబ్దమతేరనువ్యవసా
యవారణాసంభవః।తథాచాకాంక్షాదిమత్పదజన్యపదార్థోపస్థితిజన్యశాబ్దబోధకాలేప్రకారాంతరేణోపస్థిత
స్యతాదృశశాబ్దబోధభిన్నప్రత్యక్షాంతవిదాపత్తేర్దుర్వారతాపత్తేః।నైయాయికమతేచాస్యాదృయాంయథాసపద్య

సావిశేషాంవిషయపత్తేరసంభవాదిత్యస్త్రి తావతాపత్త్యాదిగ్రంథే వ్యక్తిభవిష్యతి। నన్వితి। ఇంద్రియస్య భావనాదృష్టాదేర్మనఃసం
ంయుక్తసమవాయేన ప్రత్యక్షకారణత్వం। ఏవం ఘటాఘటత్వవిషయకనిర్వికల్పాత్మకపటత్వవిశిష్టబుద్ధిఘటత్వో
పరానేన ప్రత్యక్షస్య కారణత్వం। తత్ర ద్రవ్యత్వవిషయకలౌకికప్రత్యక్షం ప్రతి తద్వ్యక్తిత్వేన హేతుత్వం ఘటత్వాదిప్రకార
కజ్ఞానే వ్యక్తి ప్రత్యక్షం ప్రతి ఘటత్వాదిసవిషయవ్యక్తేః కారణత్వం యథా తథాత్రాపి తత్తద్ధర్మ్యుపాదానేన తత్తజ్జా
త్యవిషయకలౌకికప్రత్యక్షం ప్రతి తత్తజ్జాత్యవచ్ఛిన్నవ్యక్తేః విశేష్యహేతుతావచ్ఛేదకత్వం ప్రకారాంతరేణోపస్థితపదా
ర్థోపరానేన శాబ్దమతేరనుష్ణవహ్నియాయోః పత్తిరితి చేన్న। అంశికే నిర్వికల్పకస్య ప్రత్యక్షరూపతయా తత్ర
పరానేన తజ్జ్ఞానప్రత్యక్షం ప్రతి తద్వ్యక్తేర్విశేష్యహేతుతా వశ్యకే। అత్ర తు నైయాయికమతే శాబ్దబో
ధవ్యక్తేస్తద్విషయీభూతస్య పరానేన ప్రత్యక్షం స్యాత్ పదార్థోపస్థితేర్హేతుకల్పనాయా నావశ్యక
త్వాత్। ననుతథాపి విషయానురానేన జ్ఞానస్య లౌకికవిషయతాభావాద్విషయస్య జ్ఞానదశాయాం ఘటం శాబ్ద
యామీతి వత్ విషయస్య జ్ఞానదశాయామపి కేవలం శాబ్దయామీతి ప్రత్యక్షం అతో నస్యాయుక్త యదికేవలం శా.

౮ జ్ఞప్రత్యక్షత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతి శాబ్దత్వేన హేతుతా కల్ప్యతే। ఇత్యవశ్యం తత్తదర్థోపరాగేణ తత్తచ్ఛాబ్దబోధం ప్రతి తత్త
హేతుత్వం చ్ఛాబ్దత్వప్రతావాత్మ్యే స్వవిశిష్టప్రమితిరితి నైవ ప్రకారాంతరేణోపస్థితత్వపరాగేణ శాబ్దమతే ప్రత్యక్షం న భవిష్యతి। నను తత్రా
పి న్యాయమతే తత్తదర్థోపరాగేణ శాబ్దప్రత్యక్షత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతి తత్తదర్థవిషయకశాబ్దత్వేన కారణత్వం కల్ప్య
తే న తు తద్ధర్మోపరాగేణ తత్తద్వ్యక్తివిషయకశాబ్దబోధం ప్రతి హేతుత్వేన తత్తచ్ఛాబ్దబోధభేదేన కార్యకారణభా
వానంత్యాపత్తేః। ఏవం చ ప్రకారాంతరేణోపస్థితప్రకారేణ శాబ్దబోధప్రత్యక్షాపత్తిదుర్వారైవ। నను తత్తద్విష-
యోపరాగేణ శాబ్దమతేః ప్రత్యక్షం ప్రతి తత్తద్విషయకశాబ్దత్వేన కారణతాద్వారా వ్యర్థ। తత్రైవ శాబ్దబోధోప
యికాకాంక్షాదిమత్త్వ చ ప్రయోజ్యతత్తదర్థవిషయకత్వేన హేతుత్వకల్పనాన్నకారవం। అత్రోచ్యతే నబలవాం
హరిదిత్యత్ర చిత్రపటే నబలాంహరిణాంయోశ్వ ఇతి తరబాధబలాం త్వదానుపస్థాపిత భానస్య చిత్రేతరత్వప్రకా
రేణం ఘటవిషయకశాబ్దబోధప్రత్యక్షప్రామాణ్యవాదబ్ధితి తత్ర నానుబోధ్య న మీమాంసకమత సిద్ధతయా
శాబ్దబోధోపయికాకాంక్షాదిమత్వచ ప్రయోజ్య చిత్రేతరత్వవిషయతాకశాబ్దబోధం వినా అనుత్పద్యమానస్య

తాదృశశాబ్దబోధప్రత్యక్షస్యానుత్పాదాపత్తిమాహ। ఇతరబాధేతి। ఇతరబాధేన శబ్దస్య ఇతరబాధప్రయో
జ్య విషయతాకస్య అపదార్థస్య ఘటేన జలమాహరేదిత్యాది వాక్యాంతర్గతపదానుపస్థాపితస్య ఇతరబాధో
త్తరం తాదృశవాక్యాదుత్పన్నస్య శాబ్దబోధస్యేచ్ఛితేతరత్వేన ఘటం శాబ్దయామీతి వా అనువ్యవసాయాదితి భావః। నను
బోధోపయికాకాంక్షాదిమత్పదప్రయోజ్యేచ్ఛితేతరత్వతత్తదర్థవిషయకత్వేన శాబ్దమతేరనువ్యవసాయం
ప్రతి తాదృశాకాంక్షాదిమత్పదప్రయోజ్యతత్తదర్థవిషయకశాబ్దత్వేన హేతుతావదితరబాధలభ్యేచ్ఛితేతరత్వప్ర
కారేణ శాబ్దబోధస్యానుపపత్తిరితి యదభిప్రాయోత్తదాపి ప్రకారస్త్వితి వాక్యజన్యశాబ్దబోధే అస్తిత్వేన ఘటాభా
నమివ అస్తిత్వేపి ఆధేయతాసంబంధేన ఉపనయసంనికర్షముత్పాదయాం స్యాదితి తదుత్తరమస్తిత్వేన ఘటం శాబ్దయా
మీతివత్ ఆధేయతయా ఘటః ప్రకారేణ అస్తిత్వం శాబ్దయామీత్యనువ్యవసాయః స్యాత్ ప్రకారస్త్వాకాం
క్షాదిమత్పదజన్యపదార్థోపస్థితేరుపనయసంనికర్షముత్పాదయాం అస్తి అస్తిత్వేనవి ఇతి ప్రత్యక్షవిషయతాప్ర
యోజకత్వేన ఉపనయసంనికర్షరూపపదార్థోపస్థితిద్వారా ఆకాంక్షాదిమత్పదప్రయోజ్యతాపీదిత్యాహుః।

౭ ఘటాదేరస్తిత్వాద్భావేతి। అత్ర ఘటధర్మికాస్తిత్వప్రకారకశాబ్దబోధే యాకాంక్షాదిమత్పదప్రయోజ్యత్వేన
విశేష్యతానిరూపితాస్తిత్వప్రకారతాకత్వేన శాబ్దమతేః ప్రత్యక్షం ప్రతి తాదృశశాబ్దత్వేనాధేయతాసంబంధేన
ఘటప్రకారతానిరూపితాస్తిత్వవిశేష్యతాకశాబ్దబోధే యాకాంక్షాదిమత్పదప్రయోజ్యతాదృశవిషయతా
కత్వేన శాబ్దమతే ప్రత్యక్షం ప్రతి తాదృశశాబ్దత్వేన కారణత్వం। ఏవం ఘటప్రకారకాస్తీతి వాక్యజన్యశాబ్దబోధోత్తరం తాదృశవిషయ
తాప్రకారేణాస్తిత్వం శాబ్దయామీత్యనువ్యవసాయవారణే తు కారణవిరహాత్ పక్షవసమితి ధ్యేయం। అన్వయబో
ధస్యానుమితిభిన్నం సాధయతి। అత ఏవేతి। ఆకాంక్షాదిమత్పదప్రయోజ్యవిషయకత్వాభావాదిత్యర్థః। అ
కాంక్షాదిమత్పదజన్యశాబ్దబోధః। పూర్వాపరావృత్తిస్మృతి। తథా చ యత్ప్రకారస్తీతి శాబ్దబోధస్య మ
ప్రతిపత్తౌ శాబ్దబోధో భవతి తత్ప్రకారకే సాధ్యే వర్తతే ఏవం వహ్నివ్యాప్యధూమవానితి పరామర్శోఽపి వర్తతే।
తత్ర ఘటధర్మికాస్తిత్వప్రకారకశాబ్దబోధ ఏవ తత్రయతే న తు పర్వతో వహ్నిమానిత్యనుమితిః ఇత్యనుమితిభిన్నత్వే
ం సిద్ధ్యత్యేవ నైయాయికమతే ఇదానీం చ భావి శాబ్దబోధస్యానుమితిత్వసిద్ధ్యకారః తదా శాబ్దబోధ

విషయకత్వమనుమితావపి వర్తతే ఇతి తాదృశేచ్ఛా బలాత్ । యథా నవి అస్తిత్వప్రకారానుమిత్యాత్మకశ్శాబ్దబో
ధః తథా పర్వతే వహ్న్యనుమితిస్స్యాదితి భావః । ననుపర్వతధర్మికవహ్నిప్రకారకశాబ్దబోధం ప్రతి పర్వతో వహ్ని
మానిత్యాకారకాకాంక్షాజ్ఞానత్వేన కారణతా వక్తవ్యా తాదృశాకాంక్షాజ్ఞానాభావాదేవ కారస్త్వితి శాబ్దబోధః పర్వ
తో వహ్నిః అనుమిత్యాత్మకో న భవతీత్యాశంకతే । నచేతి నైష దోషః ఇత్యనేనాన్వయః । తత్ర పర్వతవిషయకశాబ్ద
బోధం ప్రతి సాకాంక్షత్వం తత్తత్పదజన్యతత్తదర్థోపస్థితిత్వేన హేతుత్వప్రకారస్త్వితి శాబ్దబోధస్య పర్వతో వహ్నిమా
ప్పవత్త్రా పరామర్శవిషయీభూతవహ్నిరవిషయకత్వేసంభవేపి ఏవం ప్రకారాంతరేణోపస్థితస్య వహ్నే[illegible]ర్ణక
విషయతాసంభవేపి శాబ్దే భాసమానాలీన తాదృశకారస్త్వితి త్యాకారకశాబ్దే భాసమానవహ్నిశాబ్దబోధభిన్నజ్ఞానస్య ప
రామర్శాదుపనయాద్వా ప్రసంగో దుర్వార ఏవేన హావాహ పర్వతే అనుమితిం ప్రతి తత్ప్రత్యక్షం ప్రతి వా ఆకారస్త్వి
త్యాకారకశాబ్దస్య సమవాయే శాబ్దే భావిశేషః సతి అసతి వా ప్రతివస్తుం శక్యతే తదా సతి ఆకారస్త్విత్యాకారకాకాం
క్షాజ్ఞానే పర్వతో వహ్నిమానిత్యాకారకాకాంక్షాజ్ఞానాభావే జనితస్య పర్వతో వహ్నిమానాకారస్త్వితి సమూ
హాలంబనశాబ్దస్యానుపపత్తిరితి తాదృశయోగ్యసమూహాతు తావతాపీతి । అపదార్థానాం పదానుపస్థాప్యానాం భాన్నసాద్వారా

యత్రానపద్యానంబీకారాదిష్వప్యుత్పత్తేరసంభవ ఇతి భావః। నను శాబ్దధియః ప్రత్యక్షాపమతే ప్రత్యక్షం ప్రతి శాబ్దధియః ప్రతి
౧౦ బంధకత్వాసంభవేఽపి శాబ్దేతరప్రత్యక్షత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతి శాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వే బాధకాభావ ఇతి కారస్తితత్వ
కారకశాబ్దకాలేనపపద్యతేం వక్తవ్యమాం నిత్యాకారకప్రత్యక్షప్రసంగః। ఏవం శాబ్దానాపాసుమితితావ్యవచ్ఛిన్నం ప్రత్యపి శా
బ్దే భావికిష్వశాబ్దసామగ్రీ ప్రతిబంధికా శాబ్దబోధకాలే నానుమితిప్రసంగః। అతోఽనయోర్న ద్వయయోరేకకాలోత్
పత్తిసామ్రాజ్యాపత్తి ఇత్యాశంక్య ప్రతిబద్ధ్యతావచ్ఛేదకకోటౌ శాబ్దేతరత్వస్యనివేశాపేక్షయా శాబ్దమతేః ప్రత్యక్షా
దిభిన్నత్వకల్పన ఏవ లాఘవమితి సమాధాతుం శాబ్దేతరప్రత్యక్షం ప్రతి ఇత్యాది   ఘోఽవిశేష్యకాస్తిత్వప్రకార
కాలౌకికప్రత్యక్షస్య ఘోఽవిశేష్యకాస్తిత్వప్రకారకశాబ్దబోధకాలే అనుత్పాదాత్ తాదృశలౌకికప్రత్యక్షం ప్రతి
తాదృశశాబ్దసామగ్ర్యాః శాబ్దమతే ప్రత్యక్షాన్యత్వమతే కల్పకోఽయం శాబ్దమతే ప్రత్యక్షత్వమతే తు తాదృశ
శాబ్దసామగ్ర్యాః న తాదృశప్రత్యక్షం ప్రతి ప్రతిబంధకత్వం కల్ప్యతే తాదృశశాబ్దాత్మకప్రత్యక్షస్యైవోత్పాదాది
తి తాదృశప్రతిబంధకత్వాస్వీకారే ఏవ ఏతన్మతే లాఘవమితి భావః। శాబ్దబుద్ధేః ప్రత్యక్షత్వాస్వీకారమతే శాబ్ద
త్వస్య మానసత్వవ్యాప్యతయా తాదృశశాబ్దకాలే తాదృశశాబ్దాత్మకాస్తిత్వాపత్తేః ఇతి అలౌకికచాక్షుషాదివారణాయ
తాదృశప్రత్యక్షం ప్రతి తాదృశశాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వకల్పనస్యావశ్యకత్వాత్। ఏవం ఘటాస్తిత్వప్రకార

కమాన సంప్రతి చాక్షుష సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వే లింగవిషయక చాక్షుష సామగ్రీకాలె హుదత్రికాస్తిత్వప్రకార
కశాబ్దబోధానుపపత్తిః। అతశ్శాబ్దపన్నహుదత్రికాస్తిత్వప్రకారక మూనసంప్రతి ఘటాది చాక్షుష విరహవిశి
ష్టఘటాది చాక్షుషసామగ్ర్యాం నానావిధానాం ప్రతిబంధకత్వకల్పనె నానావిధప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకకోటి శాబ్దేచ్ఛా
ప్రవేశె మహాగౌరవ ఇత్యవధేయం। ననుఅన్వయమతె అనుమితి స్వరూపం పాదింగ విశిష్టత్వాదిత్యనుమాన్ శాబ్దబో
ధె లింగాది స్మృత్యా నానుమితిత్వసిద్ధిః। ఏవంచ శారస్తి తాత్కాలిక కాంక్షాజన్యె సకాలె శాబ్దబోధో భవతు ఇత్యా
కాంక్షాయాం వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్ పర్వత ఇత్యాకారకపరామర్శోత్పత్తికాలె తత్ర శాబ్దేచ్ఛాఘటిత శాబ్దసామ
గ్రీసత్త్వె లింగవిషయకవహ్న్యనుమితిం ప్రతి ప్రతిబంధకత్వం వక్తవ్యం। ఏవంచ శారస్తి పర్వతోవహ్నిమానిత్యాకా
రక కాంక్షాజన్యా శాబ్దత్వప్రకారకేచ్ఛాకాలీనాభ్యుపగమనిత్య శారస్తి పర్వతోవహ్నిమానిత్యాకారకా
నుమిత్యుత్తరకశాబ్దబోధస్యానుత్పాదాపత్తిరతో శాబ్దేతరానుమితిత్వం శాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వమ
వశ్యం